

Slovníkové heslo a jeho části

čeština x český znakový jazyk

ukázka hesla (SSJČ)

palivo, -a s. (6. j. -u) hořlavá látka určená k tomu, aby spalováním vydávala tepelnou n. pohonnou energii: zásobit domácnost p-em dřívím a uhlím, topivem, otopem; petrolej jako p.; náhradní p-a, ministerstvo paliv a energetiky; tech. tuhá p-a (uhlí, dřevo ap.); kapalná p-a (petrolej, benzín ap.); plynná p-a (svítiplyn ap.); přirozená p-a vyskytující se v přírodě a použitelná bez dalších úprav (např. uhlí); umělá p-a získávaná zpracováním paliv přirozených (koks, svítiplyn ap.) n. vyrobená z jiných surovin (líh, acetylén ap.); fyz. jaderné p. materiál štěpitelný neutrony (např. uran, thorium, plutonium), z kt. se získává (v reaktoru) energie, reaktorové palivo

části hesla

lemma: palivo

gramatické informace: -a s. (6. j. -u)

sémantická definice: hořlavá látka určená k tomu, aby spalováním vydávala tepelnou n. pohonnou energii

příklady: zásobit domácnost p-em dřívím a uhlím, topivem, otopem; petrolej jako p.; náhradní p-a, ministerstvo paliv a energetiky;

ustálená spojení, termíny z různých oborů:

tech. tuhá p-a (uhlí, dřevo ap.); kapalná p-a (petrolej, benzín ap.); plynná p-a (svítiplyn ap.); přirozená p-a vyskytující se v přírodě a použitelná bez dalších úprav (např. uhlí); umělá p-a získávaná zpracováním paliv přirozených (koks, svítiplyn ap.) n. vyrobená z jiných surovin (líh, acetylén ap.);

fyz. jaderné p. materiál štěpitelný neutrony (např. uran, thorium, plutonium), z kt. se získává (v reaktoru) energie, reaktorové palivo

synonyma: ...

sémantická definice

1. volba metajazyka (jazyk sémantického popisu):

Definice je srozumitelná a přijatelná pro laického uživatele.

*pavouk: a) členovec se čtyřmi páry končetin
b) hmyz, který tká síť a chytá mouchy*

ČZJ: přirozená výpověď, přijatelnost pro mluvčí?

Pokud výraz funguje tak jako termín, řeší se jeho výklad v **jiné části stejného hesla**.

- **ČZJ**: problém mluvnických komponentů; termíny odvozené z obecné slovní zásoby mají často jinou formu (jiné heslo)

2. zachování slovního druhu hesla

pavouk – hmyz, který tká síť

*V rohu místnosti jsme uviděli velkého **pavouka**. --- V rohu místnosti jsme uviděli velký **hmyz, který tká síť**.*

žlutý – mající barvu jako síra...

nenápadný - nebudící pozornost...

bouchat – působit temný hluk, zvukné rány...

ČZJ: slovní druhy?

Co je v definici nežádoucí

1. nevysvětlená slova, slova méně frekventovaná než lemma

- slovník ČZJ on-line: stále se doplňuje; hodnocení frekvence?

2. slova expresivní, zastaralá, nářeční nebo řídká
- jen spisovná, stylově neutrální slova

ČZJ: stylové rozrůznění?

regionální varianty - otázka prestižní varianty

3. a) definice kruhem

např. *oděv: **šaty**, oblek*

***šaty**: oděv, oblek*

*oblek: věc k oblékání; oděv, **šaty***

Slovo *oděv* nemůže být vysvětlováno pomocí slova *šaty*, pokud je slovo *šaty* vysvětlováno pomocí slova *oděv* atd.

b) Klíčové slovo v definici je **slovotvorně příbuzné** s lemmatem.

např. *učitel: osoba, která učí*

učit: činnost, kterou vykonává učitel

- Některé slovníky nepovažují za nevýhodu, ukázat na slovotvornou a významovou souvislost mezi slovy *učitel* a *učit*).

ČZJ: není tolik derivační morfologie (afixy); nesmí jen znaky se stejnou manuální částí (např. NOC x TMA)

4. samotné lemma

palivo, -a s. (6. j. -u) hořlavá látka určená k tomu, aby spalováním vydávala tepelnou n. pohonnou energii

slovník ČZJ: videa - chybí kontinuita, definice jako výpověď

Dvě obecné strategie při budování definice

1. intenzionální definice:

nejbližší nadřazený pojem (zařazení ke třídě) a minimálně jeden charakteristický rys (odlišuje od ostatních prvků třídy)

např: ***mrkev*** - ***zelenina***

- ***jí se kořen, má oranžovou barvu***

kategoriální výrazy (velmi obecná substantiva a slovesa; např. *osoba, věc, výrobek, vlastnost, způsobit, dělat, vykonávat* atd.)

- považován za ideální (logický výklad)
- někdy v rozporu s požadavkem na obecnou přijatelnost

taška: schránka sloužící k přenášení malých předmětů

čas: posloupnost splývajících okamžiků

ČZJ: obecné výrazy - nepřirozené, tendence zacházet s výkladem jako s běžnou komunikační situací

2. extenzionální definice: Je to širší definice (obecnější) doplněná o výčet prvků (příkladů); je typická pro menší slovníky, nebo pokud nevyhovuje intenzionální definice (smyslové vjemy).

např. **vozidlo:**

1. širší definice – ***dopravní prostředek***
2. výčet příkladů – ***např. osobní automobil, nákladní automobil, autobus, dodávka atd.***

Reference

R. Blatná: Metajazyk v lexikografii. Čermák, F. & Blatná, R. (eds.), Manuál lexikografie. Jinočany: H&H, 1995.